GRAMATICA LUI PĀṆINI

Elemente gramaticale, simboluri și formule sintactice

DE

TH. SIMENSCHY

Universitatea „Al. I. Cuza", Iași

În celebra sa gramatică, ***Aṣṭādhyāyī,*** **Pāṇini** tratează, în 192 de sutre, și despre sintaxă și anume:

1. *Sintaxa cazurilor* (c) în 112 sutre (**1,** *4*, 23—55; **2,** *3*, 1—73; **5,** *4*, 44—49). V. p. 11 urm.

2. *Sintaxa timpurilor și a modurilor* (tm) în 80 de sutre (**3,** *2*, 84, 105—127; **3,** *3*, 3—10, 13, 15, 131—168, 172—173, 175—176; **3,** *4*, 6—8, 69). V. p. 14 urm.

În cele ce urmează ne vom ocupa de unele aspecte ale acestei sintaxe și anume de elementele gramaticale, de simboluri și de formulele sintactice Acestea din urmă rezultă din structura sutrelor și din întrebuințările pe care le au cazurile.

I. *Elementele gramaticale*

Elementele gramaticale din sintaxa lui Pāṇini constau din una sau două silabe și indică sufixe; d.e.: *aka* = sufixul *-aka; kin* = suf. *-in*; etc. Elementele gramaticale conțin de asemenea sufixele caracteristice ale participiilor și infinitivelor; astfel ***kānac*** conține sufixul participiului perfect mediu ***-āná; kvasu*** sufixul participiului perfect activ *-vas*; *tumun* sufixul infinitivului *-tum*; ș.a.m.d. Deci, elementele gramaticale exprimă și participiile și infinitivul. În schimb gerundivele (în *-ya*, *-tavya* și ***-anīya***) sînt exprimate printr-un simbol: ***kṛtya*** (v. p. 2).

Elementele gramaticale sînt tratate la fel ca substantivele, adică se pot declina și pot intra în compuse. D.e.: *tasi* (nom.) „sufixul *-tas*" (**5,** *4*, 44); *ktasya* (gen. sing.) „sufixul participiului trecut *-ta*" (**2,** 3, 67); *akenor* (gen. dual) „sufixele *-aka* și *-in*" (**2,** 3, 70); ș.a.m.d. Elementele gramaticale din *c* sînt următoarele:

aka (**2,** *3*, 79), sufixul *-aka*.
añcu (**2,** *3*, 29), sufixul *-añc*.
atas (**2,** *3*, 30), adverb în *-atas*.

āc (**2**, *3*, 29), adverb în *-ā*.
āhi (**2**, *3*, 29), adverb în *-āhi*.
in (**2**, *3*, 70), sufixul *-in*.
u (**2**, *3*, 69), sufixul *-u*.
uka (**2**, *3*, 69), sufixul *-uka*.
enap (**2**, *3*, 31), adverb în *-ena*.
kānac (**2**, *3*, 69), sufixul participial *-āná* al perfectului mediu.
ki (**2**, *3*, 69), sufixul *-i*.
kin (**2**, *3*, 69), sufixul *-in*.
kta (**2**, *3*, 67), sufixul participiului trecut *-ta*.
kvasu (**2**, *3*, 69), sufixul participiului perfect *-vas*.
tasi (**5**, *4*, 44), sufixul *-tas*.
tumuṇ (**2**, *3*, 15), infinitivul în *-tum*.
tṛn (**2**, *3*, 69), sufixul *tṛ* la nomina agentis.
çatṛ (**2**, *3*, 69), sufixul participiului prezent activ *-at*.
çānac (**2**, *3*, 69), sufixul participiului prezent mediu *-āná*.

Dintre elementele gramaticale de mai sus se află în *tm* următoarele: *kānac* (**3**, *2*, 106), *kvasu* (3, 2, 107), *tumun* (**3**, *3*, 10, 158, 167), *çatṛ* (**3**, *2*, 124), *çānac* (**3**, *2*, 124).

II. *Simbolurile*

Formele cazuale: nominativ, acuzativ, instrumental etc. sînt exprimate prin numerale ordinale: *prathamā, dvitīyā, tṛtīyā,* etc.; iar formele personale: prezent, imperfect, optativ, etc. prin simboluri: *laṭ, laṅ, liṅ* etc. Toate formele stau la nominativ (v. p. 9), afară de cele indicate la p. 3.

Simbolurile constau dintr-o singură silabă, afară de *kṛtya* și de *niṣṭhā*. Ele sînt silabe convenționale pentru anumite categorii de forme, în primul rînd timpuri și moduri.

În c se află următoarele simboluri:

kṛt (**2**, *3*, 65), sufix nominal primar.

kṛtya (**2**, *3*, 71), sufixele gerundivului: *-ya*, *-tavya*, *-anīya*.

ṇi (**1**, *4*, 52) (verb) cauzativ.

niṣṭhā (**2**, *3*, 69), sufixele participiale: *-ta* și *-tavat*.

la (2, 3, 69): elementele gramaticale: *çatṛ*, *çānac*, *kānac*, *kvasu*, *ki* și *kin*. Aceste elemente gramaticale înseamnă: *çatṛ:* sufixul participial *-at*; *çānac:* sufixul participiului prezent mediu *-āná; kānac:* sufixul participiului perfect mediu *-āná*; *kvasu:* sufixul participiului perfect activ *-vas; ki:* sufixul *-i; kin:* sufixul *-in*.

Toate formele personale (adică toate timpurile și modurile) din *tm* sînt exprimate prin simboluri și nu prin termeni gramaticali.

Simbolurile din *tm* sînt formate dintr-o singură silabă și sînt în număr de zece:

laṅ	imperfect
liṅ	optativ
luṅ	aorist

lṛṅ condițional

laṭ prezent

liṭ perfect

luṭ viitorul II

lṛṭ viitorul I

leṭ conjunctiv

loṭ imperativ

În aceste simboluri, *l* indică o formă cu terminație personală, *ṅ* o formă cu terminație personală secundară, iar *ṭ* o formă cu terminație personală nesecundară (primară, de perfect sau de imperativ); vocala intermediară servește ca să deosebească între ele formele cu aceeași terminație.

Din cele spuse mai sus rezultă că **Pāṇini** face deosebire numai între formele cu terminație secundară și formele cu terminații nesecundare.

Pāṇini nu face deosebire între timpuri și moduri, ci formează din ele o singură categorie, exprimată prin simbolul *la* (forme cu terminație personală, *verbum finitum*); cf. sutra **3**, *4*, 69. Totuși unele simboluri exprimă numai timpul, altele numai modul. Nici un simbol nu exprimă amîndouă împreună.

Și gerundivele sînt exprimate printr-un simbol: *kṛtya*. În schimb participiile și infinitivul sînt indicate prin elemente gramaticale, formate din două silabe. V. p. 1.

Uneori un simbol poate exprima o serie de elemente gramaticale, ca de pildă *la* și ***niṣṭhā***; v. p. 2. Tot astfel *sat* din *tṛn* **3**, *2*, 127 exprimă elementele gramaticale ***çatṛ*** și ***çānac***; cf. **3**, *2*, 124 și 127; despre înțelesul lor v. p. 2.

Din 80 de sutre, 47 au simboluri, care de cele mai adeseori stau la sfîrșitul sutrei respective. Simbolurile stau în nominativ, pentru că ele reprezintă forme (v. p. 2 și 9). Numai două simboluri: *laṭ* și *liṭ* stau și în genitiv, care înseamnă „în locul": *laṭaḥ* „în locul prezentului" (**3**, *2*, 124) și *liṭaḥ* „în locul perfectului" (**3**, *2*, 106).

III. *Formulele sintactice*

1. *Sutrele*

În sintaxa lui Pāṇini fiecare sutră este o formulă și multe formule se aseamănă prin structura lor; iată cîteva grupe de astfel de sutre:

În *c*:

I. *karmaṇi ca* (**2**, *2*, 14).
saṁbodhane ca (**2**, *3*, 47).
akathitaṁ ca (**1**, *4*, 51).
abhiniviçaç ca (**1**, *4*, 47).
anupratigṛṇaç ca (**1**, *4*, 41); etc.

II. *sādhakatamaṁ karaṇam* **1,** *4*, 42).
ādhāro 'dhikaraṇam (**1,** *4*, 45).
svatantraḥ kartā (**1,** *4*, 54) ; etc.
III. *ākhyāto 'payoge* (**1,** *4*, 29).
vibhāṣo 'pasarge (**2,** *3*, 59).
dvitīyā brāhmaṇe (**2,** *3*, 60).
caturthī saṁpradāne (**2,** *3*, 13).
pañcamī vibhakte (**2,** *3*, 42).
ṣaṣṭhī çeṣe (**2,** *3*, 50) ; etc.
IV. *enapā dvitīyā* (**2,** *3*, 31).
karmaṇi dvitīyā (**2,** *3*, 2).
apavarge tṛtīyā (**2,** *3*, 6)
apādāne pañcamī (**2,** *3*, 28) ; etc

În grupa I fiecare sutră e formată dintr-un caz (locativ, nominativ sau genitiv) și enclitica *ca* (lat. *-que*)

În grupa II sutrele constau din două nominative (unul subiect, celălalt predicat). Ele sînt definiții ; v. p. 7.

În grupa III fiecare sutră e formată dintr-un nominativ urmat de un locativ.

În grupa IV o sutră e formată dintr-un caz (instrumental sau locativ) urmat de un nominativ (și anume o formă cazuală) ; ș.a.m.d.

Cf. și următoarele grupe de formule, în *tm :*

1. *locativ singular + ca :*
   aparokṣe ca (**3,** *2*, 119).
   saṁbodhane ca (**3,** *2*, 125).
   bhūte ca (**3,** *3*, 140).
   citrīkaraṇe ca (**3,** *3*, 150).
   adhīṣṭe ca (**3,** *3*, 166) ; etc.
2. *locativ singular + simbol (nominativ) :*
   a. anadyatane lañ (**3,** *2*, 111).
   vartamāne laṭ (**3,** *2*, 123).
   sme loṭ (3, *3*, 165).
   b. chandasi liṭ (**3,** *2*, 105).
   āçisi liñloṭāu (**3,** *3*, 173).
   māñi luñ (**3,** *3*, 175).
   c. abhijñavacane lṛṭ (**3,** *2*, 112).
   kṣipravacane lṛṭ (**3,** *3*, 133).
   āçañsāvacane liñ (**3,** *3*, 134) ; etc.
3. *locativ dual + simbol (nominativ).*
   yāvatpurānipatayor laṭ (**3,** *3*, 4).
   jātuyador liñ (**3,** *3*, 147).

hetuhetumator liṅ (3, *3*, 156).

4. *locativ plural + simbol* (nominativ).

kiṁkilāstyarthesu lṛt (3, *3*, 146)

icchārtheṣu liṅloṭāu (3, 3, 157).

vidhinimantraṇāmantraṇādhīṣṭasaṁpraçnaprārthaneṣu liṅ (3, *3*, 161).

În traducere, chiar și-n cea literală, această simetrie a sutrelor formule dispare.

În *tm* cea mai frecventă formulă e aceea care constă dintr-un *locativ urmat de un nominativ*.

Iată sutrele respective: 3, *2*, 105, 111, 112, 115, 116 *), 121, 123;

3, *3*, 3, 4, 15, 133, 134, 138, 139, 144, 146, 147, 152 *, 156, 157, 158, 161, 163 *, 165, 167, 172 *, 173, 175, 176 *.

3, *4*, 6, 7.

Uneori o serie de sutre nu sînt decît variante ale aceleiași idei. Aceasta se poate vedea din felul cum sînt formulate atît sutrele cît și exemplele din Kāçikā. Cf. tm. 3, *2*, 112—114; 3, *3*, 4—5; 132—134; 136—138; 142—150; 163—165.

Spre deosebire de sutrele formule, se găsesc și cîteva sutre unice; iată aceste sutre izolate: *c*. 1, *4*, 28, 32, 37, 50; 2, *3*, 9; 5, *4*, 44; *tm*: 3, *3*, 131, 154; 3, *4*, 69.

Astfel de sutre sînt cu totul rare, după cum se vede din exemplele citate.

Printre sutrele din *c* și *tm* sînt și unele cu înțeles negativ. Sutre negative sînt acele care încep cu *na* („nu") sau care conțin un cuvînt cu prefixul *a-* sau *an-* privativ, care exprimă o excepție.

Sutre negative cu *na* sînt următoarele trei: 2, *3*, 69; 3, *2*, 113; 3, *3*, 135.

Următoarele sutre au un cuvînt cu *a-* sau *an-* privativ:

c: 1, *4*, 28, 50, 51, 52; 2, *3*, 1, 12, 17, 19, 24, 25, 33, 38, 43, 51, 54, 70, 72; 5, *4*, 45, 46;

tm: 3, *2*, 111, 119, 122; 3, *3*, 15, 137, 145, 151, 153, 155.

Numai două sutre (din 192) au un verb cu terminație personală (predicativ) și anume în *c*: 1, *4*, 28, 32.

Numărul cuvintelor dintr-o sutră variază între 1 și 7, după cum se poate vedea din tabloul următor:

Cuvinte	*Sutre c*	*Sutre tm*	*Total*
1	7	4	11
2	55	48	103
3	34	22	56
4	14	4	18
5	1	1	2
6	—	1	1
7	1	—	1
Total	112	80	192

*) Asteriscul indică o sutră cu 3 cuvinte.

Din acest tablou rezultă următoarele:

O sutră are cel mult patru cuvinte; cu 5 pînă la 7 cuvinte se găsește numai cîte o sutră în *c* și în *tm*.

Cele mai multe sutre au numai 2 cuvinte (103 din totalul de 192 de sutre). După ele vin sutrele cu 3 cuvinte: 56: cu 4 cuvinte sînt numai 18 sutre; cu 5 cuvinte numai 2 sutre, iar cu 6 sau 7 cuvinte numai cîte o sutră.

În *tm* orice sutră constă din două elemente: *forma* (personală sau nominală) a verbului, care stă în nominativ, și *condiția* întrebuințării (cu ce, fără ce, unde, cînd), care stă în locativ.

Dacă sutra e un *adhikāra*, („sutră inițială") atunci ea conține numai condiția în locativ, care exprimă funcția generală a formei respective. Toate celelalte locative din sutrele următoare exprimă condiția specială în care-i întrebuințată o formă.

Funcțiile (întrebuințările) au denumiri și stau în locativ; iar formele personale și nominale ale verbului sînt exprimate prin simboluri și elemente gramaticale; acestea stau în nominativ, foarte rar în genitiv, care înseamnă atunci „în locul"; v. p. 3.

Adesea, fie nominativul (forma), fie locativul (condiția) trebuie subînțelese dintr-o sutră care precedă. Această sutră poate să preceadă imediat sau să fie despărțită prin alte sutre, care se referă tot la sutra inițială care conține nominativul sau locativul respectiv. Astfel:

Nominativul *kvasus*, din **3,** *2*, 105, trebuie subînțeles și în sutrele următoare: 108 și 109.

Locativul *chandasi*, din **3,** 2, 105, trebuie subînțeles și în sutrele următoare: 106 și 107. Sutrele formate din locativele ***bhūte***, ***vartamāne*** și ***bhaviṣyati*** sînt fundamentale; după ele urmează cîte o serie de sutre speciale, în care trebuie subînțelese locativele de mai sus, chiar dacă sutrele speciale au și ele unul sau mai multe locative. Astfel: locativul ***bhūte*** din **3,** 2, 84 trebuie subînțeles în sutrele următoare (105—122) pînă la sutra fundamentală 123, cu locativul *vartamāne*, care la rîndul său trebuie subînțeles și în sutrele următoare (124—127). Tot astfel locativul ***bhaviṣyati*** (**3,** 3, 3) trebuie subînțeles în sutrele următoare (4—176).

Cele spuse mai sus pot fi ilustrate prin exemplul următor: sutra **3,** *2*, 110 e formată dintr-un singur cuvînt *luṅ* (aoristul), care-i un simbol în nominativ, ca de altfel toate simbolurile, care exprimă forme (v. p. **9**). În această sutră trebuie subînțeles locativul ***bhūte*** (3, 2, 84), fără de care ***luṅ*** n-are nici un sens; însă ***(bhūte) luṅ*** înseamnă: „(pentru trecut) (stă) aoristul".

2. *Cazurile*

În sintaxă, atît în *c* cît și în *tm*, Pāṇini întrebuințează cazurile pentru a exprima anumite forme și raporturi sintactice. Dăm mai jos tabloul cazurilor întrebuințate de Pāṇini, în ordinea frecvenței, de la cele mai numeroase pînă la cele mai rare.

	c	*tm*	Total
1. Locativul	59	73	132
2. Nominativul	65	54	119
3. Genitivul	47	4	51
4. Instrumentalul	16	—	16
5. Ablativul	6	—	6
6. Dativul	1	2	3
7. Acuzativul	3	—	3

Din acest tablou se poate vedea :

1. Pe cînd în *c* sînt întrebuințate toate cazurile, în *tm* se întrebuințează numai 4 cazuri : locativul, nominativul, genitivul și dativul.

2. Cele mai întrebuințate cazuri, atît în *c* cît și-n *tm*, sînt : locativul, nominativul și genitivul.

3. Genitivul, frecvent în *c*, este rar în *tm*.

4. În *c* cazul cel mai frecvent este nominativul, iar în *tm*, locativul.

Numărul cazurilor dintr-o sutră se poate vedea din tabloul următor.

Sutre cu 2 cazuri	81
„ „ 2 „ dif.	65
„ „ 2 „ + *ca*	25
„ „ 1 caz + *ca*	22
„ „ 3 cazuri	20

Acest tablou ne arată :

1. De cele mai adeseori o sutră are două cazuri.

2. De cele mai adeseori cele două cazuri sînt diferite.

3. Sutrele care au un singur caz sau trei sînt relativ rare.

Ordinea în care se succed cazurile într-o sutră nu e totdeauna riguroasă, căci poate fi și inversă : astfel :

a. genitiv-locativ (**2**, *3*, 56) și locativ-genitiv (**2**, *3*, 55) ;
instrumental-nominativ (**2**, *3*, 31) și nominativ-instrumental (**2**, *3*, 30).
locativ-nominativ (**2**, *3*, 6) și nominativ-locativ (**2**, *3*, 7).

b. ablativ — *ca* — locativ (5, 4, 49) și locativ — *ca* — ablativ (**2**, *3*, 11).

genitiv — *ca* — locativ (2, 3, 63) și locativ — *ca* — genitiv (**5**, 4, 45).

Adesea într-o sutră se găsesc două sau chiar trei cazuri identice.

Uneori, cînd cele două cazuri identice sînt substantive, unul din ele precizează pe celălalt, întocmai ca un adjectiv (v. mai jos). d.e. : **2**, *3*, 5, 24, 25.

Mai totdeauna, cînd într-o sutră sînt două nominative, unul e subiect, iar celălalt predicat. Astfel de sutre sînt definiții. Iată aceste sutre :

c : **1**, *4*, 24, 32, 42, 45, 49, 54, 55 ; **2**, *3*, 48, 49.

tm : **3**, *2*, 127.

Numai în **1**, *4*, 50 (*c*), unul din nominative e adjectiv pe lîngă celălalt ; iar în **1**, *4*, 52 (*c*) cele două nominative nu sînt în raport atributiv, nici predicativ.

În sutra **2,** *3*, 72 (*c*), sînt două instrumentale: unul este grupa semantică cu care se întrebuințează instrumentalul; celălalt instrumental, format dintr-un compus cu *a-* privativ („afară de"), indică o excepție.

Cînd într-o sutră se află două substantive în locativ, unul exprimă întrebuințarea, celălalt condiția întrebuințării. Iată aceste sutre:

c: **2,** *3*, 5, 24, 25, 45, 65, 66; **5,** *4*, 45, 46.

tm: **3,** *2*, 117, 120; **3,** *3*, 6, 139, 142, 151, 153.

În trei sutre din *c* sînt cîte trei locative: În **2,** *3*, 12 și 17 primul locativ arată o întrebuințare identică a dativului și a acuzativului; celelalte două locative exprimă condiții ale întrebuințării. Tot astfel în **2,** *3*, 64 primul locativ arată întrebuințarea genitivului, iar celelalte două alcătuiesc condiția întrebuințării (formînd un locativ absolut).

Uneori, din două sau trei cazuri identice unul este adjectiv. Adjectivul exprimă condiția în care-i întrebuințat substantivul pe lîngă care stă. În loc de substantiv poate fi și un verb sau orice fel de cuvinte, pe care Pāṇini le declină ca pe substantive. Astfel de sutre cu adjective care exprimă condiții sînt, de pildă, următoarele:

În *c*: În **1,** *4*, 50 *anīpsitam* exprimă ce poate fi obiect; iar *tathā yuktam*, condiția pentru a fi obiect. În **2,** 3, 15 *tumarthāt* e adjectiv pe lîngă *bhāvavacanāt* și arată condiția întrebuințării acestuia. În **1,** *4*, 38; **2,** *3*, 57, 58, 70 adjectivul stă pe lîngă un verb în genitiv și arată condiția în care se poate construi acesta cu un anumit caz. În **2,** *3*, 54 genitivul ***rujārthānām,*** adjectiv, condiționează pe ***bhāvavacanānām*** și indică o grupă semantică; iar al treilea genitiv, *ajvareh*, exprimă o excepție, ca toate cuvintele compuse cu *a-* sau *an* privativ, care înseamnă: „afară de". În **2,** *3*, 19 adj. *apradhāne*, în locativ, arată condiția în care poate fi întrebuințat *saha*, din *sahayukte*; iar acesta exprimă construcția cazului respectiv (*tṛtīyā* „instrumentalul").

În *tm*: În **3,** 3, 152 adjectivul *samarthayor*, în locativ, exprimă condiția întrebuințării optativului cu cuvintele *uta* și *api*. În **3,** *3*, 136 sînt trei locative: primul locativ indică întrebuințarea viitorului I; al doilea locativ exprimă condiția întrebuințării, iar al treilea locativ este un adjectiv, care exprimă de asemenea o condiție. În **3,** *3*, 155 primul locativ arată întrebuințarea, al doilea locativ este un adjectiv care exprimă condiția întrebuințării („ce fel de verb"), iar al treilea locativ exprimă o excepție (*ayadi* „fără *yad*").

Dintr-o serie de două sau mai multe cuvinte care ar trebui să stea în același caz Pāṇini formează un compus, al cărui ultim termen stă în cazul respectiv. În *c* astfel de compuse sînt adesea grupe sintactice sau semantice: D.e.: **1,** *4*, 25, 53; **2,** *3*, 33, 39; **5,** *4*, 46.

Numai în **3,** *2*, 109, din *tm*, se află o serie formată din trei participii în nominativ.

În tabloul de mai jos dăm, în ordinea frecvenței, numărul compuselor la diferite cazuri, atît în *c* cît și-n *tm*:

	c	*tm*	*Total*
locativ singular	4	16	20
locativ dual	—	14	14
genitiv dual	10	—	10
genitiv plural	8	1	9
nominativ dual	2	5	7
locativ plural	1	6	7
instrumental dual	5	—	5
instrumental plural	5	—	5
genitiv singular	3	1	4
ablativ singular	2	—	2
dativ plural	1	1	2
nominativ plural	—	2	2
	41	46	87

Din acest tablou rezultă următoarele:

În sintaxă se găsesc 87 de compuse, dintre care 41 în *c* și 46 în tm.

Cele mai multe compuse se găsesc la locativ singular și dual și marea majoritate a acestora se găsesc în *tm*. De cele mai adeseori un compus se găsește la dual (în 36 de sutre); la singular se găsesc 26 de compuse, iar la plural 25.

Iată acum întrebuințările diferitelor cazuri în *c* și în *tm*:

Nominativul. În *c* stau în nominativ în primul rînd numele cazurilor (***prathamā, dvitīyā, tṛtīyā*** etc.) și numele funcțiilor cazuale ***(apādāna,*** *saṁpradāna, karman* etc.).

Numele cazurilor stau în **2,** *3*, în sutrele: 2, 3, 6—10, 12, 13, 18, 24. 26—28,30—32, 34—36, 38, 42—44, 46, 48—50, 60, 72, 73.

Numele funcțiilor cazuale stau în **1,** *4*, în sutrele: 24, 32, 38, 40, 42—46, 49, 52, 54, 55.

În *tm* stau în nominativ în primul rînd simbolurile ***(lañ, liñ, luñ, laṭ,*** *liṭ, luṭ* etc., precum și elementele gramaticale ***(kānac,*** *tumun* etc.). Astfel:

Simboluri: **3,** *2*, 105, 110—112, 115—116, 118, 122—123; **3,** *3*, 4, 9, 13, 15, 133—134, 139, 142—144, 146—147, 151—152, 156—157, 159, 161—163, 165, 168, 172—173, 175—176; **3,** *4*, 6, 7, 69.

Elemente gramaticale: **3,** *2*, 106—107, 124, 127; **3,** *3*, 10, 158, 167.

În *c* nominativul lipsește în următoarele 49 de sutre:

1, *4*, 23, 28, 41, 47, 48, 53.

2, *3*, 1, 4, 5, 11, 14, 15, 16, 19, 21, 22, 23, 29, 33, 39, 40, 45, 47, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71.

5, *4*, 45, 46, 47, 48, 49.

În *tm* nominativul lipsește în următoarele 26 de sutre:

3, *2*, 84, 108, 113, 117, 119, 120, 125, 126.

3, *3*, 6, 7, 8, 131, 132, 135, 136, 137, 140, 141, 145, 148, 149, 150, 153, 154, 166.

3, *4*, 8.

În sutrele în care lipsește nominativul, acesta trebuie subînțeles mai totdeauna dintr-o sutră anterioară. Astfel:

În sutrele **2,** *3, 61—68* trebuie subînțeles nominativul ***dvitīyā*** din **2,** *3,* 60.

În sutrele: **3,** *3,* 6, 7, 8 trebuie subînțeles nominativul ***vibhāṣā*** din **3,** ***3,*** **5**; în sutrele **3,** *2,* 119 și 120 trebuie subînțeles nominativul *laṭ* (simbol) „prezentul", din sutra **3,** *2,* 118.

În sutrele: **5,** *4,* 45—49 trebuie subînțeles nominativul *tasi* (element gramatical) „sufixul *-tas*" din sutra **5,** *4,* 44.

Dacă sutra în care lipsește nominativul este un *adhikāra* în locativ, ca de pildă *kārake* (**1,** *4,* 23), *anabhihite* (**2,** *3,* 1) sau ***bhūte*** (**3,** *2,* 84), atunci nu mai trebuie subînțeles nimic, sutra fiind formată numai din locativ și servind ca titlu tuturor sutrelor care urmează, pînă la un nou *adhikāra*.

Acuzativul ca și ablativul (v. mai jos) e întrebuințat și el numai în *c*, nu și în *tm*.

Acuzativul se găsește numai la singular, și anume într-o propoziție relativă, în următoarele sutre: **1,** *4,* 28, 32, 37.

Instrumentalul se găsește numai în c și arată cuvîntul sau grupa de cuvinte cu care se construiește un caz; cf. dativul și mai ales genitivul.

Dativul se află în *c* (**2,** *3,* 35) și în *tm* (*3,* 3, 160; **3,** *4,* 69), numai la plural. El are funcția de instrumental și e concurat de acesta; cf. dativul ***dūrāntikārthebhyo*** (= *-aḥ*) (**2,** *3,* 35) cu instrumentalul ***dūrāntikārthāiḥ*** (**2,** *3,* 34).

În schimb dativul *icchārthebhyo* (= *-aḥ*) (**3,** *3,* 160) este echivalent cu locativul ***icchārtheṣu*** (**3,** 3, 157).

Ablativul e întrebuințat numai la singular și numai în c (**2,** *3,* 9, 11, 15, 16; **5,** *4,* 47, 49).

Genitivul. Pāṇini declină orice cuvînt și orice element gramatical sau simbol, care stau de cele mai adeseori în genitiv în *c*. Tot în *c* cuvîntul care se construiește cu un anumit caz stă de cele mai adeseori în genitiv; verbele totdeauna.

Cînd sînt mai multe cuvinte care se construiesc cu același caz, Pāṇini le compune și compusul astfel format stă de cele mai adeseori în genitiv. Astfel de compuse sînt grupări sintactice și semantice; cf. p. 8 urm.

Cel mai des stă în genitiv un verb (de 27 de ori); substantive în genitiv sînt numai 18.

În *tm* genitivul e întrebuințat foarte rar (numai în sutrele: **3,** 2, 106, 108, 124 și **3,** *3,* 137); pe cînd în *c* genitivul e întrebuințat în 47 de sutre.

În *c* și *tm* condiția întrebuințării unei forme („unde, cînd") stă in locativ. Aici se pot adăuga și sutrele care servesc ca *adhikāra*: **1,** *4,* 23 (***kārake***), **2,** ***3,*** **1** (***anabhihite***) **și 3,** *2,* 84 (***bhūte***).

Tot în locativ stă în *c* și funcția generală a fiecărui caz (v. p. 6).

În *c* cel mai des stă în locativ un substantiv; foarte rar alt cuvînt.

Adesea se găsesc într-o sutră două și chiar trei locative.

Cînd sînt mai multe locative într-o sutră, fiecare din ele exprimă o condiție specială, afară de primul locativ, care exprimă întrebuințarea; (v. p. 6).

În *tm* fiecare sutră e condiționată printr-un cuvînt în locativ, afară de următoarele: **3,** *2*, 106, 107, 109, 110, 127; **3,** *3*, 159, 162.

În aceste sutre locativul trebuie subînțeles dintr-o sutră precedentă; excepție face numai sutra **3,** *2*, 127.

În *c* anumite sutre întrebuințează, în loc de instrumental, locativul unui compus terminat în *-yukte* (**2,** *3*, 4, 8, 19, 29); *-yoge* (**5,** *4*, 44); *-prayoge* (**2,** *3*, 26, 64); *-saṁyoge* (**2,** *3*, 5) sau ablativul unui compus terminat în *-yogāt* (**2,** *3*, 16; **5,** *4*, 47).

În *tm* se găsește numai *-prayoge* (**3,** *3*, 154).

Toate aceste locative (*-yukte, -yoge, -prayoge, -saṁyoge*) precum și ablativul *yogāt* se pot traduce prin: „(în unire) cu".

Tot în *c*, mai totdeauna în loc de locativ stă genitivul sau instrumentalul, și anume:

În **1,** *4* mai totdeauna stă, în loc de locativ, genitivul; în genitiv stă verbul care se construiește cu un anumit caz.

În **2,** *3*, de cele mai adeseori stă, în loc de locativ, instrumentalul sau genitivul cuvîntului cu care se construiește un caz.

Din expunerea noastră se vede extrema conciziune a sutrelor lui Pāṇini și ingeniozitatea mijloacelor de care se folosește acesta pentru a exprima maximum de gîndire în minimum de cuvinte sau de silabe. Aceste mijloace sînt patru: elementele gramaticale, simbolurile, cazurile și ordinea fixă a sutrelor. Datorită acestei ordini, Pāṇini poate omite nominativul sau locativul, adică forma sau funcția, în serii întregi de sutre, fără ca înțelesul lor să sufere. Ele nu devin obscure decît dacă se ignorează sutra care servește ca punct de plecare și care conține nominativul sau locativul respectiv.

Formulele sintactice ale lui Pāṇini sînt cele mai scurte reguli în cea mai bogată limbă, atît în vocabular cît și-n structură. Extrema conciziune a sutrelor lui Pāṇini avea ca scop să ușureze memorizarea lor într-o epocă în care învățătura se transmitea numai oral. Este în afară de orice îndoială că regulile lui Pāṇini erau însoțite de exemple și de explicații, care însă nu ni s-au păstrat. Abia mai tîrziu apar comentarii, ca cel din Benares (**Kāçikā**), unde fiecare sutră este explicată și însoțită de exemple.

SUTRELE DIN SINTAXA CAZURILOR

(**1,** *4*, 23—55; **2,** *3*, 1—73; **5,** *4*, 44—49)

I. *Construcția verbului*

(**1,** *4*, 23—55)

23. kārake.
24. dhruvam apāye 'pādānam.
25. bhītrārthānāṁ bhayahetuḥ.
26. parājer asoḍhaḥ.
27. vāraṇārthānām īpsitaḥ.
28. antardhāu yenā 'darçanam icchati.
29. ākhyāto 'payoge.

30. janikartuḥ prakṛtiḥ.
31. bhuvaḥ prabhavaḥ.
32. karmaṇā yam abhiprāiti sa saṁpradānam.
33. rucyarthānām prīyamānaḥ.
34. çlāghahnuñsthāçapām jñīpsyamānaḥ.
35. dhārer uttamarṇaḥ.
36. spṛher īpsitaḥ.
37. krudhadruherṣyāsūyārthānāṁ yaṁ prati kopaḥ.
38. krudhadruhor upasṛṣṭayoḥ karma.
39. rādhīkṣyor yasya vipraçnaḥ.
40. pratyāñbhyāṁ çruvaḥ pūrvasya kartā.
41. anupratigṛṇaç ca.
42. sādhakatamaṁ karaṇam.
43. divaḥ karma ca.
44. parikrayaṇe saṁpradānam anyatarasyām.
45. ādhāro 'dhikaraṇam.
46. adhiçiñsthāsāṁ karma.
47. abhiniviçaç ca.
48. upānvadhyāñvasaḥ.
49. kartur īpsitatamaṁ karma.
50. tathā yuktaṁ cā 'nīpsitam.
51. akathitaṁ ca.
52. gatibuddhipratyavasānārthaçabdakarmākarmakāṇām aṇikartā sa ṇāu.
53. hṛkror anyatarasyām.
54. svatantraḥ kartā.
55. tatprayojako hetuç ca.

II. *Funcțiile cazurilor*

(2, *3*, 1—73)

1. anabhihite.
2. karmaṇi dvitīyā.
3. tṛtīyā ca hoç chandasi.
4. antarāntareṇayukte.
5. kālādhvanor atyantasaṁyoge.
6. apavarge tṛtīyā.
7. saptamīpañcamyāu kārakamadhye.
8. karmapravacanīyayukte dvitīyā.
9. yasmād adhikaṁ yasya ce 'çvaravacanaṁ tatra saptamī.
10. pañcamy apāñparibhiḥ.
11. pratinidhipratidāne ca yasmāt.
12. gatyarthakarmaṇi dvitīyācaturthāu ceṣṭāyām anadhvani.
13. caturthī saṁpradāne.

14. kriyārthopapadasya ca karmaṇi sthāninaḥ
15. tumarthāc ca bhāvavacanāt.
16. namaḥsvastisvāhāsvadhālaṁvaṣaḍyogāc ca.
17. manyakarmaṇi anādare vibhāṣā 'prāṇiṣu.
18. kartṛkaraṇayos tṛtīyā.
19. sahayukte 'pradhāne.
20. yenā 'ṅgavikāraḥ.
21. itthaṁbhūtalakṣaṇe.
22. saṁjño 'nyatarasyāṁ karmaṇi.
23. hetāu.
24. akartary ṛṇe pañcamī.
25. vibhāṣā guṇe 'striyām.
26. ṣaṣṭhī hetuprayoge.
27. sarvanāmnas tṛtīyā ca.
28. apādāne pañcamī.
29. anyārāditarartedikchabdāñcūttarapadācāhiyukte.
30. ṣaṣṭhy atasarthapratyayena.
31. enapā dvitīyā.
32. pṛthagvinānānābhis tṛtīya 'nyatarasyām.
33. karaṇe ca stokālpakṛcchrakatipayasyā 'sattvavacanasya.
34. dūrāntikārthāiḥ saṣṭhy anyatarasyām.
35. dūrāntikārthebhyo dvitīyā ca.
36. saptamy adhikaraṇe ca.
37. yasya ca bhāvena bhāvalakṣaṇam.
38. ṣaṣṭhī cā 'nādare.
39. svāmīçvarādhipatidāyādasākṣipratibhūprasūtāiç ca.
40. āyuktakuçalābhyāṁ cā 'sevāyām.
41. yataç ca nirdhāraṇam.
42. pañcamī vibhakte.
43. sādhunipunābhyām arcāyāṁ saptamy aprateḥ.
44. prasitotsukābhyāṁ tṛtīyā ca.
45. nakṣatre ca lupi.
46. prātipadikārthaliṅgaparimāṇavacanamātre prathamā.
47. saṁbodhane ca.
48. sā 'mantritam.
49. ekavacanaṁ saṁbuddhiḥ.
50. ṣaṣṭhī çeṣe.
51. jño 'vidarthasya karaṇe.
52. adhīgarthadayeçāṁ karmaṇi.
53. kṛñaḥ pratiyatne.
54. rujārthānāṁ bhāvavacanānām ajvareḥ.
55. āçiṣi nāthaḥ.
56. jāsiniprahaṇanāṭakrāthapiṣāṁ hiṁsāyām.

57. vyavahṛpaṇoḥ samarthayoḥ.
58. divas tadarthasya.
59. vibhāṣo 'pasarge.
60. dvitīyā brāhmaṇe.
61. preṣyabruvor haviṣo devatāsaṁpradāne.
62. caturthyarthe bahulaṁ chandasi.
63. yajeç ca karaṇe
64. kṛtvo 'rthaprayoge kāle 'dhikaraṇe.
65. kartṛkarmaṇoḥ kṛti.
66. ubhayaprāptāu karmaṇi.
67. ktasya ca vartamāne.
68. adhikaraṇavācinaç ca.
69. na lokāvyayaniṣṭhākhalarthatṛnām.
70. akenor bhaviṣyadādhamarṇyayoḥ.
71. kṛtyānāṁ kartari vā.
72. tulyārthāir atulopamābhyāṁ tṛtīyā 'nyatarasyām.
73. caturthī cā 'çiṣy āyuṣyamadrabhadrakuçalasukhārthahitāiḥ.

Sufixul -tas

(5,*4*, 44—49)

44. pratiyoge pañcamyās tasi.
45. apādāne cā 'hīyaruhoh
46. atigrahavyathanakṣepeṣv akartari tṛtīyāyāḥ.
47. hīyamānapāpayogāc ca.
48. ṣaṣṭhyā vyāçraye.
49. rogāc cā 'panayane.

SUTRELE DIN SINTAXA TIMPURILOR ŞI A MODURILOR

(3,*2*, 84, 105—127; 3,*3*, 3—10, 13, 15, 131—168; 172—173; 175—176; 3, *4*, 6—8, 69)

3, *2*

84. bhūte.
105. chandasi liṭ.
106. liṭaḥ kānaj vā.
107. kvasuç ca.
108. bhāṣāyāṁ sadavasaçruvaḥ.
109. upeyivān anāçvān anūcānaç ca.
110. luñ.
111. anadyatane lañ.
112. abhijñāvacane lṛṭ.
113. na yadi.

114. vibhāṣā sākāṅkṣe.
115. paro 'kṣe liṭ.
116. haçaçvator laṅ ca.
117. praçne cā 'sannakāle.
118. laṭ sme.
119. aparo 'kşe ca.
120. nanāu pṛṣṭaprativacane.
121. nanvor vibhāşā.
122. puri luṅ cā 'sme.
123. vartamāne laṭ.
124. laṭaḥ çatṛçānacāv aprathamāsamānādhikaraṇe.
125. saṁbodhane ca.
126. lakṣaṇahetvoḥ kriyāyāḥ.
127. tāu sat.

3, *3*

3. bhaviṣyati gamyādayaḥ
4. yāvatpurānipātayor laṭ.
5. vibhāṣā kadākarhyoḥ.
6. kiṁvṛtte lipsāyām.
7. lipsyamānasiddhāu ca.
8. loḍarthalakṣaṇe ca.
9. liṅ co 'rdhvamāuhūrtike.
10. tumunṇvulāu kriyāyāṃ kriyārthāyām.
13. lṛṭ çeṣe ca.
15. anadyatane luṭ.
131. vartamānasāmīpye vartamānavad vā.
132. āçaṅsāyāṁ bhūtavac ca.
133. kşipravacane lṛṭ.
134. āçaṅsāvacane liṅ.
135. nā 'nadyatanavat kriyāprabandhasāmīpyayoḥ.
136. bhaviṣyati maryādāvacane 'varasmin.
137. kālavibhāge cā 'nahorātrāṇām.
138. parasmin vibhāṣā.
139. liṅnimitte liṅ kriyātipattāu.
140. bhūte ca.
141. votāpyoḥ.
142. garhāyāṁ laḍ apijātvoḥ.
143. vibhāṣā kathami liṅ ca.
144. kiṁvṛtte liṅlṛṭāu.
145. anavakḷptyamarṣayor akiṁvṛtte 'pi.
146. kiṁkilāstyartheṣu lṛṭ.

147. jātuyador liṅ.
148. yaccayatrayoḥ.
149. garhāyāṁ ca.
150. citrīkaraṇe ca.
151. çeṣe lṛḍ ayadāu.
152. utāpyoḥ samarthayor liṅ.
153. kāmapravedane 'kacciti.
154. saṁbhāvane 'lam iti cet siddhāprayoge.
155. vibhāṣā dhātāu saṁbhāvanavacane 'yadi.
156. hetuhetumator liṅ.
157. icchārtheṣu liṅloṭāu.
158. samānakartṛkeṣu tumun.
159. liṅ ca.
160. icchārthebhyo vibhāṣā vartamāne.
161. vidhinimantraṇāmantraṇādhīṣṭa-aṁpraçnaprārthaneṣu liṅ.
162. loṭ ca.
163. prāiṣātisargaprāptakāleṣu kṛtyāç ca.
164. liṅ co 'rdhvamāuhūrtike.
165. sme loṭ.
166. adhīṣṭe ca.
167. kālasamayavelāsu tumun.
168. liṅ yadi.
172. çaki liṅ ca.
173. āçiṣi liṅloṭāu.
175. māṅi luṅ.
176. smottare laṅ ca.

3, *4*

6. chandasi luṅlaṅliṭaḥ.
7. liṅarthe leṭ.
8. upasaṁvādāçaṅkayoç ca.
69. laḥ karmaṇi ca bhāve cā 'karmakebhyaḥ.

ГРАММАТИКА ПАНИНИ, ГРАММАТИЧЕСКИЕ ЭЛЕМЕНТЫ, СИМВОЛЫ И СИНТАКСИЧЕСКИЕ ФОРМУЛЫ

Краткое содержание

В своей известной грамматике, Aṣṭādhyāyī, Панини рассматривает также и вопросы синтаксиса, а именно : *синтаксис падежей* (**1,** *4,* 23-55 ; **2**, *3* 1-73 ; **5,** *4,* 44-49) и *синтаксис времен и наклонений* (**3,** *2,* 84, 105-127 ; **3,** *3,* 3-10, 13, 15, 131-168, 172-173, 175-176 ; **3,** *4,* 6-8, 69), Вступительная статья освещает некоторые из этих вопросов, а именно : грамматические элементы, символы и синтаксические формулы, вытекающие из структуры сутр и значения падежей.

Грамматические элементы

Грамматические элементы синтаксиса Панини состоят из одного-двух слогов и обозначают суффиксы; например: *aka* = суффикс *-aka*. Грамматические элементы содержат и суффиксы, характерные при астиям и инфинитивам; так, например, tumun содержит суффикс инфинитива -tum. Как и имена существительные, грамматические элементы склоняются и входят в состав сложеных слов. Например ktasya (род. п. ед. ч.); суффикс причастия прошедшего времени *-ta* (**2**, *3*, 67); akenor (род. п. двойств. ч.) суффиксы *-aka* и *-in* (**2**, *3*, 70) и т. д.

Символы состоят из одного слога, за исключением *kṛtya* и *niṣṭhā*. Это условные слоги для определенных категорий, в первую очередь для времен и наклонений.

Все личные формы (т. е. все времена и наклонения) выражены при помощи символов, а не грамматических терминов. Эти символы состоят из одного слога; насчитывают десять символов:

lañ — имперфект
liñ — оптатив
luñ — аорист
lṛñ — условное наклонение
laṭ — настоящее время
liṭ — перфект
luṭ — будущее (II)
lṛṭ — будущее (I)
leṭ — сослагательное наклонение (конъюнктив)
loṭ — повелительное наклонение.

В этих символах *l* обозначает форму с личным окончанием, *ñ* форму с личным первичным окончанием, а *ṭ* — форму с личным первичным окончанием (первичное окончание, окончание перфекта или повелительного наклонения); промежуточная гласная служит для различения форм с одинаковым окончанием. Из этого вытекает, что Панини делает различие только между формами с вторичными и первичными окончаниями.

Панини не делает различия между временем и наклонением, включая их в одну и ту же категорию, выраженную символом *la* (формы с личным окончанием, *verbum finitum*); см. сутру **3**, *4*, 69. Однако некоторые символы выражают только время, другие — только наклонение. Ни один символ не выражает одновременно и время и наклонение. Изъявительное наклонение отсутствует в синтаксисе Панини.

Иногда один символ выражает целый ряд грамматических элементов; например *sat* из *tm* **3**, *2*, 127, обозначает грамматические элементы *çatṛ* и *çānac*.

В синтаксисе Панини каждая сутра является формулой. Многие сутры сходны по своей структуре.

В синтаксисе времен и наклонений наиболее часто встречающаяся формула состоит из местного падежа, за которым следует именительный падеж.

Иногда целый ряд сутр представляет собой выражение одной и той же мысли в различных вариантах. В этом можно убедиться по формулировке сутр и примерам из *Kāçikā*.

Кроме сутр-формул, существуют и несколько единичных сутр.

Некоторые сутры имеют отрицательное значение. Отрицательные сутры начинаются с *na* (нет) или содержат слово с префиксом *a-* или *an-*, выражающим исключение.

Только в двух сутрах (из 192) встречается глагол (предикативный) с личным окончанием, а именно **1**, *4*, 28, 32.

Большинство сутр состоит из двух слов (103 из 192 сутр).

В синтаксисе времен и наклонений, каждая сутра состоит и двух элементов: из *формы* (личной или номинальной) глагола, стоящего в именительном падеже, и из *условия* употребления (с чем, без чего где, когда), стоящего в местном падеже. Если сутра является *adhikāra*, то она содержит лишь условие в местном падеже, выражающем общую функцию данной формы. Все другие употребления местного падежа в сутрах выражают специальные условия. Функции (употребления) имеют свои наименования и стоят в местном падеже; личные и номинальные формы глагола выражаются символами и грамматическими элементами, стоящими в именительном, и лишь изредка в родительном падеже, который в этом случае обозначает „в место". Нередко именительный (форма) или местный падеж (условие) восстанавливаются из предшествующих сутр. Такая сутра следует немедленно за основной сутрой или же разделена другими сутрами от этой основной сутры, содержащей данный именительный нли местный падеж. Так, сутры состоящие из местных падежей *bhūte*, *vartamāne* и *bhaviṣyati* являются основными; за ними следуют специальные сутры, в которых местные падежи подразумеваются, даже если их несколько. Так, например, *bhūte* находящийся в **3**, *2*, 84, подразумевается и в следующих сутрах (105—122), до основной сутры, 123, вместе с *vartamāne*, который в свою очередь подразумевается в следующих сутрах (124—127). Местный *bhaviṣyati* (**3**, *3*, 3) следует подразумевать и в следующих сутр (4—176). Объясним это на следующем примере: сутра **3**, *2*, 110 состоит из одного слова: *luṅ* (аорист), являющегося символом в именительном падеже. В этой сутре подразумевается местный *bhūte* (**3**, *2*, 84) без которого *luṅ* не имеет смысла; а (*bhūte*) *luṅ* означает: „(Вместо прошедшего) (здесь) аорист".

В синтаксисе Панини падежи выражают определенные синтаксические формы и отношения. Наиболее употребительными падежами являются: местный, именительный и родительный.

Чаще всего сутра содержит два падежа и обычно два различных падежа. Сутры, содержащие один или три падежа, встречаются сравнительно редко. В сутре падежи не всегда следуют в определенном порядке, нередко встречается обратный порядок; например — родительный-местный (**2**, 3, 56) и местный-родительный (**2**, 3, 55).

Нередко в одной и той же сутре встречаются два и даже три одинаковых падежа. Это, иногда, имена существительные, из которых одно играет определительную роль прилагательного. См. **2**, 3, 5, 24, 25. Почти всегда, когда в одной сутре находятся 2 именительных па-

дежа, один из них является подлежащим, а другой-сказуемым. Такие сутры выражают определения. Например: **1**, 4, 24; **3**, 2, 127 и т. д.

Когда в одной сутре встречаются два существительных в местном падеже, одно выражает употребление, а другое условие употребленя. Например; **2**, 3, 5; **3**, 2, 117 и т. д. Иногда, из двух или трех одинаковых падежей, один-прилагательное. Прилагательное выражает условие употребления данного существительного. Вместо существительного встречается иногда глагол или какое угодно другое слово, которое Панини склоняет как существительное.

Ряд слов, стоящих в одном падеже, превращаются у Панини в сложное слово, последний термин которого сохраняет данный падеж. В синтаксисе падежей такие сложные слова являются нередко семантическими или синтаксическими группами; например: **1**. 4, 25, 53; **2**, 3, 33, 39; **5**, 4, 46. (В синтаксисе падежей, в именительном падеже стоят, в первую очередь, названия падежей *prathamā, dvitīyā, tṛtīyā* и т. д.) и названия падежных функций (*apādāna, sampradāna, karman*...).

В синтаксисе времен и наклонений в именительном падеже стоят в первую очередь, символы (*lan, lin, lun*; *laṭ, liṭ, luṭ*...) и грамматические элементы (*kānac, tumun* и т. д.).

Если в сутре отсутствует именительный падеж, он восстанавливается из одной из предшедствующих сутр. Так, в сутрах **2**, 3, 51—68, именительный *dvitīyā* восстанавливается из **2**, 3, 60.

Если сутра, в которой отсутствует именительный падеж является сутрой *adhikāra* в местном падеже, как например *kārake* (**1**, 4, 23); *anabhihite* (**2**, 3, 1) или *bhūte* (**3**, 2, 84), то не следует ничего подразумевать, так как сутра состоит только из местного падежа и служит заглавием для всех последующих сутр, вплоть до новой *adhikāra*.

Винительный, творительный и аблатив употребляются только в синтаксисе падежей.

Дательный выполняет функции творительного или местного, которые часто заменяют его. Например, дательный *dūrāntikārthebhyo* (= *-aḥ*) (**2**, 3, 35) и *dūrāntikārthāiḥ* (**2**, 3, 34) или дательный *icchārthebhyo* (*-aḥ*) (**3**, 3, 160) и местный *icchārtheṣu* (**3**, 3, 157).

Панини склоняет все грамматические элементы и символы, которые в синтаксисе падежей находятся чаще всего в родительном падеже. Слово, требующее определённого падежа, стоит чаще всего в родительном, а глаголы всегда в родительном. Несколько слов, требующих одного и того же падежа, сливаются у Панини в одно сложное слово, стоящее обычно в родительном падеже.

Условие употребления форм („где", „когда") стоит в местном падеже, а также и сутры *adhikāra*: **1**, 4, 23 (*kārake*), **2**, 3, 1 (*anabhihite*) и **3**, 2, 84 (*bhūte*). Общая функция каждого падежа требует также местного падежа.

Несколько местных падежей в одной и той же сутре, выражают специальные условия, кроме первого местного, который выражает употребление.

В синтаксисе падежей местный падеж заменяется обычно родительным или творительным.

К работе прилагаются два списка, содержащих сутры, относящиеся к синтаксису падежей и к синтаксису времен и наклонений.

LA GRAMMAIRE DE PĀṆINI

Eléments grammaticaux, symboles et formules syntaxiques

Résumé

Dans sa célèbre grammaire, Aṣṭādhyāyī, Pāṇini traite aussi de la syntaxe, à savoir: la syntaxe des cas (**1,** *4*, 23—55 ; **2,** *3*, 1—73 ; **5,** *4*, 44—49) et la syntaxe des temps et des modes (**3,** *2*, 84, 105—127 ; **3,** *3*, 3—10, 13, 15, 131—168, 172—173, 175—176 ; **3,** *4*, 6—8, 69).

Notre étude s'occupe de certains aspects de cette syntaxe, à savoir : les éléments grammaticaux, les symboles et les formules syntaxiques. Celles-ci résultent de la structure des sūtras et des emplois des cas. Les éléments grammaticaux sont formés d'une ou de deux syllabes et indiquent des suffixes ; p.e. : *aka* = le suffixe *-aka*. Les éléments grammaticaux contiennent aussi les suffixes caractéristiques des participes et des infinitifs ; p.e. : *tumun* = le suffixe *-tum* de l'infinitif. Les éléments grammaticaux sont traités comme des substantifs, c'est-à-dire qu'ils peuvent être déclinés et entrer dans des composés ; p.e. : *ktasya* (génitif singulier) = le suffixe *-ta* du participe passé (**2,** 3, 67) ; *akenor* (génitif duel) = les suffixes *-aka* et *-in* (**2,** *3*, 70) ; etc. Les symboles consistent en une seule syllabe, sauf *kṛtya* et *niṣṭhā*. Ils sont des syllabes conventionnelles qui expriment certaines catégories de formes, surtout les temps et les modes.

Toutes les formes personnelles sont indiquées par des symboles et non par des termes grammaticaux. Ces symboles sont au nombre de dix : *laṅ* (imparfait), *liṅ* (optatif), *luṅ* (aoriste), *lṛṅ* (conditionnel); *laṭ* (présent), *liṭ* (parfait), *luṭ* (futur II), *lṛṭ* (futur I), *leṭ* (subjonctif) et *loṭ* (impératif). Dans ces symboles, *l* indique une forme à désinence personnelle, *ṅ* une forme à désinence secondaire, et *ṭ* une forme à désinence personnelle qui n'est pas secondaire (c'est-à-dire une désinence primaire, d'impératif ou de parfait). La voyelle intermédiaire dans les symboles sert à distinguer entre elles les formes à désinence identique. Les symboles ci-dessus nous montrent que Pāṇini fait distinction seulement entre les formes à désinence secondaire et les formes dont la désinence n'est pas secondaire. Pāṇini ne fait aucune distinction entre temps et modes, dont il forme une seule catégorie exprimée par le symbole *la* = formes à désinence personnelle, *verbum finitum* ; cf. **3,** *4*, 69. Cependant certains symboles expriment seulement le temps, tandis que d'autres indiquent seulement le mode. Aucun symbole n'exprime les deux catégories réunies. Le monde indicatif n'est pas mentionné dans la syntaxe de Pāṇini. Parfois un symbole peut exprimer une série d'éléments grammaticaux ; ainsi *sat*, dans **3,** *2*, 127, exprime les éléments grammaticaux *çatṛ* et *çānac*. Dans la syntaxe de Pāṇini chaque sūtra

est une formule, et beaucoup de formules se ressemblent par leur structure. Dans la syntaxe des temps et des modes la formule la plus fréquente consiste en un locatif suivi d'un nominatif. Quelquefois des séries de sūtras ne sont que des variantes d'une même idée, ce qu'on peut voir par la manière de laquelle sont formulés les sūtras et par les exemples de la *Kāçikā*. A la différence des sūtras formules, il y a aussi quelques sūtras dont la structure ne se répète pas. Un petit nombre de sūtras ont un sens négatif. Ils commencent par *na* („non") ou contiennent un mot à préfixe privatif *a-* (*an-*), qui exprime une exception. De 192 sūtras seulement deux ont un verbe à désinence personnelle, à savoir **1**, 4, 28 et 32. La plupart des sūtras (103) ont seulement deux mots. Dans la syntaxe des temps et des modes chaque sūtra a deux éléments : la forme (personelle ou nominale) du verbe, qui est au nominatif, et la condition de l'emploi (avec quoi, sans quoi, ou, quand), qui est au locatif. Si le sūtra est un *adhikāra*, alors il contient seulement la condition, au locatif, qui exprime la fonction générale de la forme respective. Tous les autres locatifs, dans les sūtras suivants, expriment les conditions spéciales de l'emploi d'une forme.

Les fonctions (ou emplois) sont désignées par des termes au locatif, tandis que les formes personnelles et nominales du verbe sont exprimées par des symboles et par des éléments grammaticaux ; les deux catégories sont au nominatif, très rarement au génitif, qui signifie alors : „à la place de". Souvent, soit le nominatif (la forme) soit le locatif (la condition) doivent être sous-entendus d'un sūtra qui précède. Ce sūtra peut précéder immédiatement ou être séparé par d'autres sūtras, qui se réfèrent aussi au sūtra initial qui contient le nominatif ou le locatif qu'on cherche. Ainsi les sūtras formés par les locatifs ***bhūte***, ***vartamāne*** et *bhaviṣyati* sont fondamentaux ; ils sont suivis chacun par des séries de sūtras spéciaux, dans lesquels doivent être sous-entendus les locatifs ci-dessus, même si les sūtras spéciaux ont, eux aussi, un ou plusieurs locatifs. Par conséquent le locatif ***bhūte*** (**3**, *2*, 84) doit être sous-entendu dans les sūtras suivants (105—122) jusqu'au sūtra fondamental ***vartamāne***, qui, à son tour, doit être sous-entendu dans les sūtras suivants (124—127). De même le locatif ***bhaviṣyati*** (**3**, *3*, 3) doit être sous-entendu dans les sūtras qui viennent après (4—176). Ce que nous avons exposé plus haut est illustré par l'exemple suivant : le sūtra **3**, *2*, 110, est formé d'un seul mot : ***luṅ*** (l'aoriste), qui, nous l'avons vu, est un symbole au nominatif. Dans ce sūtra on doit sous-entendre le locatif ***bhūte*** (**3**, *2*, 84), sans lequel ***luṅ*** n'a pas de sens ; mais (***bhūte***) ***luṅ*** signifie : „(Pour le passé) (sert) l'aoriste". Dans la syntaxe de Pāṇini, les cas servent à exprimer des formes et des rapports syntaxiques déterminés. Les cas les plus employés sont le locatif, le nominatif et le génitif. Le plus souvent un sūtra a deux cas et le plus souvent encore les deux cas sont différents. Les sūtras avec un seul cas ou avec trois cas sont relativement rares. L'ordre dans lequel se succèdent les cas dans un sūtra n'est pas toujours le même, car il peut être aussi le contraire ; p.e. : génitif-locatif (**2**, *3*, 56) ou locatif-génitif (**2**, *3*, 55). Souvent on trouve dans

un sūtra deux ou même trois cas identiques. Parfois, quand les deux cas identiques sont des substantifs, l'un détermine l'autre, comme un adjectif; v. **2,** *3*, 5, 24, 25. Presque toujours, lorsque dans un sūtra se trouvent deux nominatifs, l'un est sujet et l'autre prédicat. Ces sūtras sont des définitions, comme **1,** *4*, 24 ; **3,** *2*, 127 ; etc. Si un sūtra a deux substantifs au locatif, l'un exprime l'emploi et l'autre la condition de l'emploi, comme dans **2,** *3*, 5 ; **3,** *2*, 117 ; etc. Quelquefois, de deux ou de trois cas identiques l'un est adjectif. L'adjectif exprime la condition d'emploi du substantif auprès duquel il se trouve. Au lieu d'un substantif peut se trouver un verbe ou n'importe quel mot, que Pāṇini décline comme des substantifs. D'une série de deux ou de plusieurs mots qui devraient être mis au même cas, Pāṇini forme un composé, dont le dernier terme est au cas respectif. Dans la sintaxe des cas ces composés sont souvent des groupes syntaxiques ou sémantiques : cf. **1,** *4*, 25, 53 ; **2,** *3*, 33, 39 ; **5,** *4*, 46. Dans la syntaxe des cas se trouvent au nominatif en premier lieu les noms des cas (***prathamā*****,** ***dvitīyā*****,** ***tṛtīyā*** etc.) et les noms des fonctions casuelles (***apādāna*****,** ***sampradāna*****,** ***karman*** etc.). Dans la syntaxe des temps et des modes se trouvent au nominatif en premier lieu les symboles (***lañ*****,** ***liñ*****,** ***luñ*** **;** ***laṭ*****,** ***liṭ*****,** ***luṭ*** etc.) et les éléments grammaticaux (*kānac*, *tumun* etc.). Presque toujours, quand le nominatif manque dans un sūtra, il doit être sous-entendu d'un sūtra antérieur. Ainsi dans les sūtras **2,** *3*, 61—68 on doit sous-entendre le nominatif ***dvitīyā*** du sūtra **2,** *3*, 60. Si le sūtra dans lequel le nominatif manque est un *adhikāra* au locatif, come *kārake* (**1,** 4, 23), *anabhihite* (**2,** *3*, 1) ou ***bhūte*** (**3,** *2*, 84), alors on ne doit sous-entendre rien, car le sūtra est formé par le locatif tout seul et sert comme titre pour tous les sūtras suivants jusqu'à un nouvel *adhikāra*. L'accusatif, l'instrumental et l'ablatif sont employés seulement dans la syntaxe des cas. Le datif a la fonction d'instrumental ou de locatif et il concourt avec ces cas ; cf. **2,** *3*, 35 avec **2,** *3*, 34 et **3,** *3*, **160 avec 3,** *3*, 157. Pāṇini décline tous les mots et tous les éléments grammaticaux ou symboles, qui, dans la syntaxe des cas, se trouvent le plus souvent au génitif. Là encore le mot qui se construit avec un cas déterminé se trouve le plus souvent au génitif ; les verbes toujours. Quand il y a plusieurs mots qui régissent le même cas, Pāṇini les compose et le composé ainsi formé est le plus souvent au génitif. La condition d'emploi d'une forme (où ?, quand ?) est mise au locatif. On y peut ajouter les sūtras servant d'*adhikāra* (v. plus haut). Au locatif encore se trouve la fonction générale de chaque cas. Lorsque dans un sūtra il y a plusieurs locatifs, chacun exprime une condition spéciale, sauf le premier, qui indique l'emploi. Dans la syntaxe des cas, presque toujours à la place du locatif il y a le génitif ou l'instrumental.

À la fin de l'étude se trouvent deux listes, dont l'une contient les sūtras, qui se rapportent à la syntaxe des cas et l'autre les sūtras qui traitent de la syntaxe des temps et des modes.